

Türkiye’de Ahlak, Etik, İş Ahlakı ve İşletmenlerdeki Yansımaları

Ethics, Ethics, Business Ethics and Its Reflections on Business in Turkey

ÖZET

Ahlak, insanlık var olduğu günden beri insanların gündeminde olmuş, tüm tartışma konuları içinde yerini almıştır. Sanayi devrimi ile birlikte ülkelerin daha ciddi araştırmaya başladığı, çoğu zaman ihmal edilen ama hiçbir zaman gündem dışında kalamayacak kadar önemli bir konudur ahlak konusu. Avrupa ve A.B.D’de üzerine sürekli araştırma yapılan, belirli ve standart bir normlar kalıbı içine sokulmak için uğraşılan ahlak ve iş ahlakı hale istenilen düzeylerde değildir. Geçmişten birkaç yıl öncesine kadar bakıldığında ülkemiz, ahlaki düzey açısından dünyadaki diğer ülke insanlarına her açıdan örnek olmuş, diğer milletler bizi bu konuda neredeyse parmakla göstermişlerdir. Özellikle adil, adaletli, çalışkan, güvenilir, misafirperver ve sözünün eri olarak diğer toplumlara nam salınmıştır. Ülkemizde de Osmanlı ile başlayan, töre, ahilik, lonca ve gedik gibi çalışmaları ile gelişen ahlak ve iş ahlakı, çoğu zaman işletmeler tarafından göz ardı edilmiş, yozlaştırılmış, çıkarlar için kullanılmıştır. İnsanımızın giderek tembelleştiği, çalışmaktan kaçınarak kolay ve kısa yoldan para kazanma arzusuna kapıldığı, liyakat ve ehliyet yerine adam kayırmacılığın ön plana çıktığı, rüşvet alıp vermenin doğal karşılandığı bu nedenle de diğer ülkelerin nezdinde iş ahlakı olarak kırk nota sahip ülkelere arasına girdiğini görmekteyiz. İnsanların ve işletmelerin daha çok para kazanma hırsı, bireysel çıkarların işletmenin ya da toplumun menfaatlerinin önünde tutulması, işletmelerin rekabet ortamı var olma yaşam savaşına dönüştürmesi, duyarsızlık vb. sebeplerle iş dünyasında iş ahlakına aykırı çok sayıda farklı ve olumsuz davranışlarla karşılaşmaktadır. Günümüzde iş ahlakının geliştirilmesi için birçok dernek, sivil toplum örgütü, üniversiteler çalışmalar yapmışlardır. Bu makalede; ahlak, etik ve iş ahlakı ile ilgili ülkemizde sivil toplum örgütleri, üniversiteler, dernekler ve devlet eliyle yapılan çalışmalara değinilmiş ve bu konuda yapılması gereken çalışmalar hakkında önerilerde bulunulmuştur. İşletmelerde çalışana dair ahlaki normların belirli bir standarda bağlanması halinde hem işletmelerde verimliliğin arttığı hem de çalışanların kendilerini daha güvende, huzurlu ve mutlu oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Etik, İş Ahlakı, İşletmelerde İş Ahlakı

ABSTRACT

Morality has been on the agenda of people since the day humanity existed and has taken its place in all discussion topics. With the industrial revolution, the issue of morality is an issue that countries have begun to investigate more seriously, which is often neglected but never left out of the agenda. Ethics and business ethics, which are constantly researched in Europe and the USA, and which are tried to be put into a certain and standard norms pattern, are still not at the desired levels. When we look at the past a few years ago, our country has been an example to the people of other countries in the world in terms of moral level, and other nations have almost pointed us in this regard. Especially fair, just, hardworking, reliable, hospitable and a man of his word, other societies became famous. Ethics and business ethics, which started with the Ottoman Empire and developed with works such as customs, ahi order, guild and gedik in our country, were often ignored, corrupted and used for interests by businesses. We see that our people are getting lazy, avoiding working and wanting to earn money easily and quickly, nepotism comes to the fore instead of merit and license, and bribery is considered natural, and therefore, it is among the countries with broken business ethics in other countries. The ambition of people and businesses to earn more money, keeping individual interests ahead of the interests of the business or society, businesses turning the competitive environment into a struggle for existence, insensitivity etc. Many different and negative behaviors against business ethics are encountered in the business world due to various reasons. Today, many associations, non-governmental organizations and universities have worked to improve business ethics. In this article; In this study, the studies carried out by non-governmental organizations, universities, associations and the state on morality, ethics and business ethics in our country were mentioned and suggestions were made about the studies that should be done in this regard. If the moral norms of the employees in the enterprises are tied to a certain standard, it has been concluded that both the productivity in the enterprises increase and the employees feel more secure, peaceful and happy.

Keywords: Ethics, Ethics, Business Ethics, Business Ethics in Business

GİRİŞ

Dünya var olduğundan beri insanlar hep yanlış-doğru, iyi-kötü kavramlarının peşinden koşmuşlardır. Bu kavramları sorgulamış ve birtakım varsayımlarda bulunmuşlardır. Ortaya koyulan sonuçların her bir alan için ayrı bir anlam ifade ettiklerini tespit etmişlerdir. Yani din, ahlak ve yönetim şekline göre bu kavramların değişebileceği doğaldır. İnsanlar buradan hareketle farklı hukuk kuralları ortaya koyarak, doğru veya yanlışın hukuk çerçevesinde kabul edilmesine ve varılan neticelerin devlet gücüne dayandırılmasına çalışmıştır.

Mahmut Akol¹
İlhami Çetin²
Yücel Aksoy²
Umut Aydemir³
Alaaddin Alp⁴

How to Cite This Article

Akol, M., Çetin, İ., Aksoy, Y., Aydemir, U. & Alp, A. (2023). “Türkiye’de Ahlak, Etik, İş Ahlakı ve İşletmenlerdeki Yansımaları”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(62):2472-2480.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JOS HAS.68072>

Arrival: 31 December 2022

Published: 28 March 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Müdür Yardımcısı, MEB, Diyarbakır, Türkiye

² Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

³⁻⁴⁻⁵ Müdür, MEB, Diyarbakır, Türkiye

Bugün toplumlarda insanların hem birbirlerine karşı, hem de kendilerine karşı davranışları hukuk kuralları çerçevesinde kontrol altına alınmış olmasına rağmen; din ve ahlak kuralları da hem hukuk kurallarının hazırlanmasında hem de yanında toplumu dizayn etmede kullanılmışlardır. Ancak bunlardan din kurallarının uygulama gücü öbür dünyaya da aittir. Ahlak kurallarının uygulama gücü ise toplumun bir davranışı iyi veya kötü olarak değerlendirmesine bağlıdır.

İş ahlakının temel ilkeleri arasında; doğru ve dürüst olma, güven sunma, karşılıklı saygı, yardımlaşma bulunmaktadır. İş ahlakı, insanlardan yapmaları beklenen tutum ve davranışlar anlamında da kullanılmaktadır.

Kapitalizmin kökeni incelendiğinde, Protestanlıkta olan inanç sistemi ve ahlaki değerler görülmektedir. Adam Smith'in, "Ahlaki Duyguların Teorisi" kitabında ekonominin ahlaki değerlerle bir bütün olduğu ve bunun göz ardı edilemeyeceği vurgusu vardır. Ancak liberal öğretinin geldiği yer, başlangıçtaki kurallarından oldukça uzaklaşmıştır. Protestan etiğin neredeyse yok olduğu bir modele evrildiği görülmektedir. Modern ekonomilerde sıklıkla etik dışılık ya da etik karşıtı uygulamaları daha fazla gözlemlendiği bir döneme girilmiştir. Buradan hareketle kapitalizmin bugün geldiği yere baktığımızda daha çok çarpık ilişkilerin ön planda olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanlığın yaratılışından günümüze ahlak konusu, insan hayatında her zaman önemini korumuştur. Birçok felsefeci ve filozof, ahlakla ilgili fikirler ve düşünceler ileri sürmüşlerdir. İlkçağlardan günümüze kadar ticari eylemler de birçok aşamadan geçmiş ve bu aşamaların her birinde ahlak ticari eylemlere yön veren en önemli ilke olmuştur.

İş ahlakı konusundaki araştırmalara bakıldığında, özellikle Avrupa ve ABD'de yirminci yüzyılın başlarında yapıldığını görmekteyiz. Bu dönemde Avrupa ülkeleri ile A.B.D' deki araştırmalar incelendiğinde geleneksel liberal anlayışın gittikçe zayıfladığı, bunun yerine ise sosyalist akımların yaşanmaya başladığı bir dönem görülmektedir. Bununla birlikte, günümüzde teknolojiye hızlı değişim ve dönüşüm, gittikçe artan kentleşme politikaları, küreselleşme, tüketim alanlarının farklılaşması gibi olaylar karşısında toplumların da bu değişimlere bağlı olarak işletmelerde, ekonomide ve çalıştırılan işçi kültürlerinde de ne gibi değişimler meydana geldiği üzerinde çalışılmıştır.

Bu makalenin konusu; ahlak, etik, iş ahlakı ve tarihsel seyri hakkında araştırma yapılmasıdır. İş ahlakının dün, bugün ve yarın hakkında bilgilendirme yapmadır. İş dünyasında ahlaki anlayış aslında doğru olanın araştırılması, bulunması ve uygulanmasıdır. Bunun yanında ahlak dışı davranışların da tespit edilmesi, bu davranış biçimlerine kayıtsız kalınmaması ve uzak durulması hususları da içermektedir.

Ahlak, etik, iş ahlakı, Türkiye'de iş ahlakının tarihsel seyri, iş ahlakında geline süreç ve işletmelerde iş ahlakı üzerine literatür taraması yapılarak; ülkemizdeki işletmelerde iş ahlakındaki bozulmalar, kamu kurum ve kuruluşlar ile özel işletmelerdeki iş ahlakı uygulamaları araştırmanın konusu oluşturmaktadır.

Ahlak Kavramı

Ahlak, neredeyse her toplumda birbirine benzeyen, iyi ve güzel anlamlar yüklenen insana ait eylem ve davranışlardan oluşturmaktadır. İnsanların sahip olması gereken eylem ve davranışların kaynağının neler olduğu hakkında farklı düşünceler vardır. Ahlakın kaynağı bazen akıl, bazen duygu, bazen din ve bazen de üzerinde hem fikir olunan kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Ahlakın kaynağına akıl diyenlere göre iyi ve kötü kavramlarını ancak akıl sayesinde birbirinden ayırt edebiliriz. Ahlak, kişilerin uymak zorunda oldukları iyi davranış şekilleri olarak da açıklanabilir. Bu tezin savunucularından en önemlisi Immanuel Kant'tır. Ona göre, ahlaki sorumluluğun en temel kaynağı, akıldır. Aslında ahlak, temelde doğru veya yanlış, iyi veya kötü davranışlarla ilgilidir. Ahlak, insanlar için bir yaşam biçimidir. Sosyal bir olaydır. Ahlak, "kültürel süreç içinde aktarılan, sosyal hayatın temel kurallarını oluşturan doğru ve yanlış davranış biçimlerini kapsamaktadır. Ahlak, kişilerin iyi olarak adlandırdıkları ve uyma zorunluluğu hissettikleri kurallar bütünüdür. Ahlak, sosyal bir varlık olan insanların oluşturdukları toplum yapısı ile insanların yaşadıkları ortama göre hareket ve davranışlarını düzenlemelerini sağlayan eylemler bütünüdür. Ahlak, kökeni Arapça "hulk", Yunanca "ethos" ve Latince "mos" kelimelerinden gelmektedir. Ahlak, bir norm standardı, bir dinî vecibe veya davranışları belirleyen genel bir çerçeve anlamında kullanılabilir. **Etik** (ethics) ise, ahlaktan daha farklı bir kavramdır. Türkçe'de, etik kavramı, ahlâk felsefesi ya da ahlâk bilimi olarak adlandırılmaktadır. (Ahlâk felsefesi, insan yaşamındaki değerler, ilkeler ve yargıları inceleyen felsefe dalıdır). Etik, ahlaktan farklı olarak, bu olgunun araştırılmasını ve ahlâki olarak insan davranışlarında doğru ve yanlış dair ilkelerin belirlenmesini irdeler (İĞİAD, 2008 :15-16).

"Ahlâk" (morality) kavramının çok farklı tanımları yapılmıştır; Ahlak, "Tutum ve davranışlarımızda bize rehberlik eden ilke ya da kurallar bütünüdür". Bu şekilde ahlâk, yapmamız ve yapmamamız gereken hususların verir. Bir başka deyişle ahlâk, insanların kendi aralarındaki ilişkileri ve devlet ile olan münasebetlerinde ortaya çıkan ve insanlardan "yapmaları istenen" davranışlar bütünüdür. (Özdemir, 2009: 304)

Ahlâkın temelini oluşturan kavramlara bakıldığında; din, kültür, içinde yaşanılan çevre, toplumsal yapı ve gelenekler belirleyici rol oynamaktadır. Ancak bu kriterler kesin belirleyici kavramlar değildir. Bu nedenle de, ahlâk değişkendir. İş ahlâkına baktığımızda, işyerlerindeki ahlâki değerlerimizi ve geleneksel ahlâk anlayışımızı devraldığımız faktörleri göz önünde bulundurmamız gerekir. Bunu da dünyadaki diğer değişimlerle harmanlamak zorundayız.(Murat, 2009)

Ahlâkın din ya da geleneklerle olan ilişkisine baktığımızda; ahlâkın esas çıkış noktalarının bunlar olmadığını görmekteyiz. Buradan hareketle şunu söylemek mümkündür; din ya da gelenekler olmasaydı da ahlâkın varolması bir zorunluluktur. Ahlak, dinden farklı bir kavram olmasına rağmen çoğu zaman din ile karıştırılmaktadır. Bunun en temel sebepleri arasında, dinlerin birçok ahlaki ilkeyi içermesidir. Ya da ahlâkın dinlerden bir takım ahlaki standartlar almasıdır. Buna rağmen din ve ahlak aynı şeyler değildir. Din, insan ve doğaüstü ile ilgili kavramları temel alır ve buna uygun olacak şekilde bir ahlaki sistem önerir. Oysa, ahlak sadece dünya ile ilgili konuları kapsar ve bunların arasındaki ilişkileri düzenler. Aslında ahlâkın temelinde insanların davranışlarıyla zarar vermemeleri ya da olası en az zararı vermeleri yatar. (Arslan, 2005: 1-2)

Etik Kavramı

“Etik, insanların bireysel ve toplumsal davranış ilkelerini oluşturan değerleri, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaksal olayları araştıran felsefi bir disiplindir.” Etiğin diğer adı “ahlak felsefesi”dir. *Ahlak* ve *etik* kavramları sık sık birbiri ile karıştırılmaktadır. Literatürde etik, ahlak bilimi olarak kullanılsa da çoğu zaman iş ahlâkı ve iş etiği aynı şeymiş gibi birbirinin yerine de kullanılabilir.

Bu yüzden de etik ve ahlak anlam olarak ayırt edilmesi gerekmektedir. Etik, köken itibarı ile Yunanca “ethikos” ve Latince “ethious” kavramlarından gelirken, ahlâkın kökü ise; Arapça, Latince ve Yunanca kavramlarından gelmektedir. Etik, insanın göstermiş olduğu davranışlar bakımından iyi veya kötünün ne olduğu ya da doğru veya yanlış kavramlarını tanımlarken; Ahlak ise; iyi ve kötüye, doğru ve yanlışla ait ilkeleri ortaya koymaktadır.

Etik alanında evrensellik konusu en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Bununla beraber etnik yapı, gelenek-görenek, kültür, yaşanılan çevre ve zamana göre farklılık gösteren ahlaki davranışların birleştiği yerde oluşan etik, evrenselliğe dikkat çekmektedir. Hipokrat yemini evrensel etiğe verilebilecek en güzel örneklerin başında gelmektedir.

“Etik” geçmişten günümüze bireylerin, toplumların, çevrenin, şirketlerin, devletlerin yaşamları ve işleyişleri üzerindeki gibi birçok alana etki etmiştir. İnsanların birbirleri ve işletmelerle ilişkilerindeki davranışlarının bir kısmı sadece yazılı hukuk tarafından düzenlenmiştir. Bunun yanında hukuksal olarak karara bağlanmamış birçok kural ancak etik ilkelere uygunlukla sağlanabilir. Bu yüzden etik ilkeler, bir toplumu oluşturan insanların karşılıklı hak ve özgürlüklerinin güvence altına alan ve toplumdaki uyumun oluşumunu etkileyen en temel faktörlerin başında gelir.

İş Ahlakının Tanım

İş ahlâkı denince akla gelen ilk kavramlar; dürüstlük, güven, saygı, yardımlaşma, adalet gibi değerlerdir. Bunun yanında iş ilişkilerine dair ilkeler, arzu edilen tutum ve davranışlarda iş etiğinin kapsamına girmektedir. Tutum ve davranışlar her bireyin hayata bakış şekline göre değişiklik göstermektedir. İnsanlar tarafından sergilenen davranışların ahlaka uygunluğu göreceli bir kavramdır. Bundan dolayı da iş ahlâkına ilişkin yargılarda bulunmak ve kararlar almak hiç de kolay değildir. İş ahlâkı, çalışmakta olduğumuz iş dünyasındaki doğru ve yanlışlarımızı ifade eder. Toplumun sahip olduğu genel ahlaki problemlerle, iş dünyasındaki ahlaki problemleri birbirinden farklı düşünmek ve bunları farklı bir şekilde ele almak doğru değildir. Çünkü bunlar birbiriyle ilintilidir. Nasıl ki doğru olmak, dürüst davranmak, adil bir şekilde konuşmak hayatın tüm alanlarında ahlâklı, güzel ve iyi bir davranışsa, iş hayatında da böyle davranmak, ahlâklı, güzel ve iyi bir davranıştır. İş ahlâkının dayandığı temel ilkelere bakıldığında; doğru, dürüst ve bilgili olmak ile kanunlara ve kaidelere uymak, adaletli olup; yardımlaşmaya, dayanışmaya ve çevresel faktörlere duyarlı olmak gibi özelliklerinin olduğunu görmekteyiz. “Dürüst insanlar zengin olamazlar.”, “Başarıya götüren her yol mubahtır.”, “Amaç, araçları meşru kılar.” gibi beyanlar iş prensiplerini ve ilkelerini sarsmaktadır. İşte, iş ahlâkı, bu tarz düşüncelerin ne kadar yanlış olduğunu ortaya koymak için vardır.

İş ahlâkı, iş hayatında insanların karşılaştıkları tüm sorunları kapsar. Bu nedenle, uygulamalı bir ahlak bilgisidir. Bu sorunlar, kimi zaman çalışanların kendi arasında, kimi zaman çalışanlarla yöneticiler arasında, kimi zaman da işletme ve işletmeyle ilişkisi bulunanlar ya da işletmeyle çevresel faktörler arasında olabilir. Bu tür sorunların oluşmaması için ya da ortadan kalkması için taraf olan kesimlerin karşılıklı olarak yapmış oldukları sözleşmelerdeki şartlara uymaları ve dürüstlükten ödün vermemeleridir. Burada en önemli görev işletmelerin başında bulunan kişilere düşmektedir. İşletmeleri yöneten kişilerin ahlâki değer ve tutumlara sahip olması, para kazanmak ve başarılı olmak için her yolu denememeleri gerekir. Çünkü iş ahlâkı; işletme sahiplerinin para kazanıp başarıya koşarken aynı zamanda iyi ve ahlâklı bir birey olmayı da zorunlu kılmaktadır. Bu özelliklere sahip işletmeler ve bunları yöneten

işletmeciler de şunu görmüşlerdir ki; mali durumlarının, karlarının yanında iş ahlakının konusu içinde olan dürüstlüğe, doğruluğa, sosyal ve çevresel duyarlılığa verdikleri önem sonucu verimlilikleri ve satışları artmıştır. Küreselleşen dünyada, iş ahlakı her geçen gün önemini arttırmaktadır. Değişik ülkelerden, iklimlerden ve kültürlerden gelen birçok insan, dünyanın farklı yerlerinde çok uluslu işletmelerde çalışmaktadırlar. Durum böyle olunca, işletmelerin başarılı olması için çalışanların birbirlerini anlaması ve birbirlerine saygılı olması gerekmektedir. Din, dil, ırk, cinsiyet vb. konularda ayrımcılık yapılmamasına büyük özen gösterilmesini gerektirir.

İş Ahlakının Kapsam ve Sınırları

İş ahlakının sınırlarının ne olduğu oldukça geniş kapsamlı bir konudur. İş ahlakının kapsam ve sınırlarına bakıldığında; Sanayileşme, bilişimin ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak gelişen imkânlar ve ortaya çıkan sorunlar, birbirinden oldukça farklılaşan iş kolları, küreselleşme ve beraberinde getirdiği kültürel etkileşim, ahlakın sınırları içine kendine yer bulmaktadır. Buradan da görüleceği üzere; iş ahlakının kapsamı geniş bir alana yayılmış ve sınırları oldukça genişlemiştir. Küçük ölçekli bir işletmeden, uluslararası bir işletmeye kadar, bunlarda meydana gelen üretim, tedarik, çalışanlar, müşteriler ve dağıtım süreçlerinden kaynaklanan, ilgili paydaşlar ile çevreyi olumsuz etkileme potansiyeline kadar sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Yine iş kollarındaki çeşitlilik, meslekler üzerindeki etkilerin piyasa açık hale gelmesi, il kollarında teknolojinin kullanılmaya başlanması, bunun sonucunda ortaya çıkan hukuki düzenlemeler de iş ahlakı alanının kapsam ve sınırlarını genişletmektedir.

İş Ahlakının Tarihsel Seyri

İlk çağlardan başlayarak ahlak, birçok filozofun hakkında düşünce yürüttükleri bir konu olmuştur. İlk çağlardan günümüze kadar ticari faaliyetler de değişik evrelerde geçmiş ve geçiş dönemleri içinde ahlak, ticari faaliyetlere yön veren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

MÖ. 551-478 yılları arasında yaşamış olan Konfüçyüs “Hiç erişemeyecekmişsin ya da yitirmeyecekmişsin gibi çalış.” sözüyle, iş ahlakı konusunda fikir söyleyen ilk düşünürlerden biri olmuştur.

Günümüzde geçerliliğini koruyan iş ahlakının ortaya çıkmasında Sanayi Devriminden sonra yaşanan olaylar çok önemli bir etkiye sahiptir. Sanayi Devriminden sonra toplumsal yapılaşmada parçalı bir görünüm hakim olmuştur. Fabrikalaşmayla birlikte kitlesel üretimin artarak yaygınlaşması, toplumsal yaşamda yeni bir hayat tarzının ortaya çıkmasına neden olurken, kent ve kırsal hayat üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Bununla birlikte, insanların çalışma şekilleri değişmiş, buna bağlı olarak da çalışma ortamına ilişkin yeni kuralların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Geleneksel çalışma şekillerine bakıldığında ahlaki değerlendirmeler daha bütüncül yapılırken, fabrikalaşma ile birlikte çalışma şekillerindeki değişimler ahlaki değerlendirmelerin parçalı bakış açısıyla yapılmasına yol açmıştır. Hayatın daha bütüncül ya da parçalı bir görünüm içinde yaşanması, hayatın bir parçası olan iş dünyasında da fabrikalaşma ile birlikte çok sayıdaki olgu ve problemten kaynaklanan ahlaki konuların iş dünyasında ele alınması konusunu mecburi hale getirmiştir. İnsanların parçalı bir yaşam tarzını benimsemesi ile birlikte ahlaki değer yargularından bağımsız ya da kısmen bağımlı bir ahlaki yaklaşım ortaya çıkmaya başlamıştır. Parçalı yaşam şeklinin yaşanmaya başlaması ile Toplumdaki ahlaki değerlerin kimi zaman unutulması, bazen görmezden gelinmesi, yozlaşmaya başlaması veya menfaatler doğrultusunda ihmal edilmesi söz konusu olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak da işletmeciler ve çalışanlar açısından daha çok kazanma isteği, daha kısa yollardan para kazanma arzuları da eklenince, iş dünyasında yeni bir ahlaki değerlendirme ihtiyacını ortaya çıkarma gereksinimini doğurmuş ve buna bağlı yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın başlarında Avrupa ve A.B.D’nin geleneksel liberal anlayıştan uzaklaşmaya başlaması ve beraberinde sosyalist akımın güçlenmesiyle; iş ahlakı, araştırılmalara konu olmaya başlamıştır.

İş ahlakı, 1960'lara kadar A.B.D. kapitalizm ile ilgili birçok ilkeyi sorgulamaya başlamıştır. Bu geçiş sürecinde birçok konu ele alınmıştır. Bunların başında kadın ve çocukların çalışma koşulları, işçilerin tazminat durumu, haksız fiyat artışları ve reklamlarda gerçeklik ile doğruluğun ön planda tutulması gibi birçok konu tartışılmıştır.

Türkiye’de İş Ahlakının Gelişimi

İslâmiyet öncesi kurulan Türk devletlerinde ahlâkî ilkeler, adaletin sağlanmasında, insan ve toplum yaşayışında, etkili olmuştur. Eski Türk devletlerinde “**töre**” denilen kurallar ile sosyal hayat düzenleniyordu. **Töre**, kanunlar ve örf hukukuydu. Türk devlet geleneğinde, adalet kavramı töre veya yasaların herkese aynı şekilde eşitlik içinde uygulanması anlamına gelmekteydi. Orhun Abidelerine baktığımızda, devlet adamlarının hesapverebilirliği, devlet ile toplumu oluşturan halkın görevlerinin yazılmış olması, adaletin, hukukun ve kültürün önemine vurgu yapmasının önemini görmekteyiz.

Türklerin, din olarak islamiyeti seçmesindeki en önemli etmenlerin başında; inanç sistemleri ile sosyal yaşantılarının, İslâm diniyle paralellik göstermesidir. Bu benzerliklere baktığımızda; Tek tanrı, cennet-cehennem, ahiret inançları...

vb kavramlar ile İslam dininin sahip olduğu ahlâk kurallarının büyük bir çoğunluğuna, Türk toplumunun da sahip olmasıdır. Türklerin İslâm'ı kabulünden sonar yazar, düşünür ve şairlerin yazmış olduğu eserlerde, aşırılıktan uzak durma, başkalarına saygı, sevgi ve hoşgörü ortamının oluşturulması, yardımlaşma ve dayanışmanın herşeyin üstünde tutulması gibi konularda toplumsal ahlâk belirleyici olmuştur.

İslâmiyet sonrası iş ahlakının kurumlaşması açısından “Ahilik” ve “Loncalar” Türk tarihinde büyük bir öneme sahiptir. Sadece Türk toplumlarında görülen Ahilik teşkilatı, kendine özgü kurullarla işleyen esnaf ve sanatkârlar birliği ve bir eğitim kurumudur. Ahilik, sanatta mükemmellik, yasayıta dürüstlük, toplum ve insana hizmeti esas alan ilkeleri ile ahlakın sahip olduğu temel ilkeleri içinde barındırır. Ahilik teşkilatında mal veya hizmet üreten ve sunan esnaf ile işletmeler birbirini kontrol etme imkanı elde etmişlerdir. Bu da satıcılar arasında rekabet ortamı oluşturmak suretiyle, kalitede belli bir standardın ortaya çıkmasını sağlamış ve kendi aralarında birbirlerinin eksikliklerini giderme imkânı sunmuştur. Bu yolla da bir iş ahlakının temelleri atılmıştır.

15. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Ahilik teşkilatı yozlaşmalar başlamıştır. Bunun sebepleri arasında; devletin eski gücünü kaybetmeye başlaması, devletin, topluma desteğinin azalması, köyden şehre göçlerdeki artış, sosyal ve ekonomik dengelerin bozulması, Avrupa'da gelişmeye başlamış olan sanayileşmeye ayak uydurulamaması, sermaye azlığının baş göstermesi, vatandaşın sırtına bindirilen ağır vergi yükleri ve dışa bağımlılıktaki artış, Ahilik kurumu işlevlerini yerine getiremez hale sokmuştur. Bu durum ahlâkî değerlerin giderek yok olmasına neden olmuş ve iş etiği bozulmaya başlamıştır. İş etiğindeki bozulmalar nedeniyle devletin müdahalesiyle gayrimüslim esnafı da içine alan “*Gedik*” sistemi hayata geçirilmiştir. Lonca teşkilatı, iş ahlakı ve disiplinini korumak, gelenek ve göreneklere davranmak, düşkünü kollamak, beraberce savunmak ve zorunlu olmadıkça iş, güç ve sanat değiştirmemek gibi ilkelerin esas alındığı bir teşkilattır. Loncalar, Sanayi Devrimi'nden önce kurulmuş ve Sanayi Devrimi'nden sonra da yaşamını devam ettirmişlerdir. Her sanat kolunda belirli bir sayıda çalışanın bulundurulması, esnafın iş alanındaki faaliyetlerini düzenleyen bir teşkilat sisteme sahiptirler.

Loncalar sayesinde ekonomiğe dair etik kurullar belirlenmiş ve çalışma sürelerine düzenlemeler getirilmiştir. Loncalar, toplumda esnaf ve sanatkârın saygınlığını arttırıcı faaliyetlerle birlikte ve sosyal değişimi yönlendirici ve denetleyici bir rol üstlenmişlerdir. Cumhuriyetin ilânı ile birlikte uygulamaya konulan Atatürk inkılabları ve II. Dünya Savaşı gibi nedenler, iş ahlakındaki gelişmelere yavaşlamalara neden olmuştur. Bu dönemin özelliklerine bakıldığında; iş ahlakı konusunda dinsel konulara ve sosyal sorunlara ağırlık verildiği görülmektedir. Atatürk de iş ahlakı ile “*Tüccar, milletin emeği ve üretimini kıymetlendirmek için, eline ve zekâsına güvenilen ve bu güvene lâyık olduğunu kanıtlanması gereken kişidir*” demiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde Türk toplumundaki sosyal bozulmalardan dolayı ciddi etik sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Gelenek, görenek ve dini temel alan etik anlayışından uzaklaşmış, bunların yerine konan laik ve rasyonel ilkelere dayalı etik anlayışı da net bir şekilde ortaya konamamıştır. Bu da toplumda etik yönünden kaosun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle iş ortamında baş gösteren; adam kayırmacılık, fırsatçılık, torpil döngüsü ve performans yetersizlikleri, etik ilkelerin yeniden yapılandırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve akademik kurumlar iş etiğinin sağlam temeller üzerine kurulması, kurumsallaştırılması ve temiz bir toplum oluşturma konusunda işbirliği yoluna gitmişlerdir. İslam ahlak düşüncesi, kapsamca geniş bir bilgi havuzuna sahip olmasına karşılık, iş hayatında bu bilgi birikiminden yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Burada yapılması gereken en önemli şey, İslam ahlak düşüncesine sahip çıkılarak, iş hayatına bunları entegre etmek, bu alandaki çeşitliliği arttırmaya yönelik çalışmaların sayısını arttırarak zengin bir zemin hazırlamaktır.

Sahip olunması gereken bir iş ahlakıyla donatılmış Türk sanayi ve ticaret sistemi içinde, çalışanlardan işçisinden mühendis ve yöneticisine kadar herkes, dünyaya parmak ısırtacak birkalkınma örneğine imza atabilir.

Türkiye’de İş Ahlakı Uygulamaları

Ülkemizde 2000 yılı sonrasında iş ahlakı ile ilgili çalışmalar daha fazla gündem konusu olmuştur. İş ahlakı ile ilgili düzenlemelerin kamu sektöründe kanun ve yasalarla düzenlenmesi diğer özel sektörlere göre daha erken dönemlerde başlamış ve kurullar çok daha fazla belirgin konulmuştur. Buna rağmen kamu kurum ve kuruluşlardaki yasal düzenlemeler ancak genel bir başlık altında 2005 yılında toplanabilmiştir. İş ahlakı ile ilgili özel sektör ve STK'lar her ne kadar bazı çalışmalar yapıp girişimlerde bulunmuşlarsa da bunların çok yetersiz olduğu söylenebilir.

Kuruluşlarının Çalışmaları

Türkiye’deki kamu kurum ve kuruluşlarda iş ahlak ile ilgili konuların bağımsız olarak gündeme alınması 2005 yılına denk gelmektedir. Kamu sektöründe iş ahlakının gündeme alınmasının temel sebepleri arasında; AB, BM ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar, yolsuzlukla mücadele, hesap verebilirlik vurgusu ve şeffaflığın artırılması gibi konularda ülkemiz üzerindeki baskıları arttırılması ile mümkün olmuştur. Türkiye'nin katılmak için uzun zamandır süreç

yönettiği, Avrupa Birliğine katılım meselesi nedeniyle kamu kurum ve kuruluşların şeffaf ve denetlenebilir olması zorunluluğunu getirmiştir. AB'nin istediği reform ve yapısal düzenleme isteklerinden dolayı kamu sektöründe iş etiği konusu gündeme alınmıştır. Bundan dolayı da kamu sektöründe il ahlakı ile ilgili konuları takip etmek ve bir çerçeve program oluşturmak için Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2005 yılında kurulmuştur.

Daha önce ülkemizde iş ahlakı ile ilgili olarak; Ceza Kanunu, Memurlar Kanunu, Medeni Kanun ve Disiplin Yönetmeliği gibi yasal belgeler ile bu konular ele alınmış ancak kamu kurum ve kuruluşları için iş ahlakı kodlarından pek söz edilmemiştir. KGEK ile beraber iş ahlakı konuları tek bir çatı altında toplanması sağlanmıştır. Bu kurul sayesinde kamu çalışanları için etik bir değerlendirme imkanı doğmuştur. (Yüksel, 2005a). Her ne kadar tüm çalışanlar için bir iş ahlakı kurulu oluşturulmuşsa da Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri, yargı mensupları, üniversiteler, TBMM üyeleri, ve TSK'nın kapsam dışında bırakılmış olması bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. bırakılması dolayısıyla KGEK'in çalışma alanı ile ilgili sorunlar bulunmaktadır.

Yasa ile kurulmuş olan KGEK, birçok alana düzenleme getirmiş olmasına rağmen yaptırım yetersizliği ve KGEK'in çalışan sayısının azlığı nedeniyle etkinliği ve kapsayıcılığı istenilen düzeyde olmamıştır. Ayrıca kurum, kamu bürokrasisi içinde doğru bir şekilde konumlandırılmadığından çalışma alanında bir takım kısıtlamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kısıtlılıkların en bariz olanı, kurulun denetleme mekanizmasından resenden ziyade şikayete bağlı çalışmasıdır. Yine bir diğer kısıtlama ise; yargıya taşınmış olaylar hakkında herhangi bir yaptırım gücünün olmamasıdır. KGEK'in mevcut yasalardaki kural ve ilkelerden oluşması, yargı ile ilgili olaylarda rda bağımsız hareket edememesi, kurulun daha çok simgesel bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. KGEK'in denetleme ve düzenleme yetkisinin kısıtlı olması, sorumlulukları ile yetkileri arasında tutarsızlıkların olmasından dolayı ayrı bir kurul olarak kurulmasından çok yerine Devlet Denetleme Kuruluna tüm yetkilerin devredilmesi daha yerinde olacaktır.

Sivil Toplum Kuruluşları ve Çalışmaları

Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının iş ahlakı üzerindeki çalışmaları yakın zamanda başlamıştır. TÜSİAD'ın 1990 yılında yaptığı çalışma bu alanda yapılan ilk çalışma olarak göze çarpmaktadır. TÜSİAD'ın bu ilk çalışmasından sonra hazırlanmış olduğu iki farklı çalışma raporu da yine bu alana katkı yapmıştır. (Yüksel, 2005a; Arslan & Berkman, 2009). TÜSİAD'ın, ilk hazırladığı rapor daha çok kamu yönetiminde iş ahlakı ile ilgili iken; ikinci raporu ise, daha çok iş hayatı ile ilgili bilgileri içermektedir. Her iki raporunda ana temasında kamuda ve özel işletmelerde iş ahlakına dair saptamalar ve öneriler bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarından Türkiye Genç İş Adamları Derneği (TÜGİAD)'nin 1992 yılında iş ahlakı ile ilgili yapmış olduğu çalışma bu alanda yapılan ikinci bir çalışmadır. (TÜGİAD)'in, "İş Ahlakı ve Türkiye'de İş Ahlakına Yönelik Tutumlar" adlı raporunda daha çok iş ahlakının temel ilkeleri ve uygulamaları üzerinde fikir beyan etmiş ise de sonraki süreçte iş ahlakı ile ilgili daha fazla katkı sunmamıştır (Türkiye Genç İşadamları Derneği [TÜGİAD], 1992).

Bir diğer sivil toplum kuruluşu olan MÜSİAD, çalışmalarında iş ahlakı konularına çok fazla eğilim göstermemiştir. TÜSİAD, TÜGİAD ve MÜSİAD'ın iş ahlakı alanındaki çalışmalarının yetersiz kaldığı ve bu alanda daha fazla çalışma yapmaları gerektiği görülmüştür. 2000'li yıllar ile birlikte çalışma alanlarını iş ahlakı üzerine kurgulamış olan dernekler kurulmaya başlanmıştır. Bunların başında Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı (TEDMER) gelmektedir. Daha sonra ise, İktisadi Girişim ve İş ahlakı Derneği (İGİAD) olmuştur. Bu derneklerin kurulmasındaki asıl amaç, ülkemizdeki iş ahlakı alanındaki uygulamaların belirginleşmesi ve bir standarda oturtulması olarak verilebilir. 2001 yılında Eczacıbaşı, Koç, Sabancı gibi büyük şirketlerin yanı sıra TÜGİAD, Arı Hareketi ve TÜSİAD gibi sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla TEDMER kurulmuştur. Bu kuruluşların yanında Ethics Resource Centre (ERC) kuruluş gibi Amerikan menşeli kuruluşlarda, kurulum aşamasında rol oynamışlardır. TEDMER' in asıl amacı Ahlakî değerlerin topluma yaygınlaştırılmasını sağlamak ve tüm müesseselerde bu bilinci oluşturmaktır. TEDMER, bu amacını gerçekleştirmek için "Ulusal Etik Zirvesi" başlığı altında, özel sektörler ve üniversitelerle işbirliği yaparak, 3 yıl boyunca iş ahlakı ile ilgili sempozyumlar düzenlemiştir. Ülkemizde son dönemlerde "Etik Barometre" adı altında bir araştırma yapılmaya başlanmıştır. Bu araştırma çalışması, kurucu üyesinin sahibi olduğu işletme de yolsuzluk olaylarının baş göstermesi nedeniyle yarım kalmış ve başarılı bir sonuç alınamamıştır. Ülkemizde iş ahlakı çalışmaları alanında en önemli çalışmaları 2003 yılında faaliyet göstermeye başlamış olan İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneğidir. İGİAD'ın temel amacı; çalışma alanında bir iş ahlakı uygulamasını hayata geçirmek ve bunu ülke geneline yaymaktır. İGİAD, işletmelerde adil ve adaletli bir iş ortamının oluşturulması, herkesin adil bir gelir dağılımına sahip olması sağlamak için 4 kişilik bir ailenin mevcut ihtiyaçlarını ücret olarak tespitini yapmak üzere her yıl Asgari Geçim Ücreti (AGÜ)'ni adlı çalışmayı yapmakta ve bu ücretin her çalışana verilmesini hedeflemektedir. Bunların yanında İGİAD, 2008' de iş ahlakı konusunda hazırladığı raporla, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk" adlı eserle ve "İş Ahlakı" adlı yayımladığı kitapla ve her ay yayımlanmış olduğu dergiyle bu alanda en ciddi çalışmaları yapan bir dernektir. Bunların yanında akademik bir dergi olan İş Ahlakı Dergisi yayımlanmaktadır. Bu bağlamda İGİAD iş ahlakı alanında çalışmalar yürüten en ciddi sivil toplum kuruluşudur. Ülkemizde son yıllarda

iş ahlakı alanında faaliyet gösteren bir diğer dernek ise; Toplumsal Etik Derneğidir. Bu derneğinin asıl amacı; gittikçe artan toplumsal suçlara karşı çalışma yapmaktır. Kurmuş oldukları “Aktif Vatandaşlık Projesi” ile insanların gördükleri suçlarla ilgili emniyete gerekli ihbarları yapmaya teşvik etmektedir.

Özel Sektör Çalışmaları

Özel sektörde iş ahlakı çalışmalarına bakıldığında daha çok büyük ölçekli kurumlar ve uluslararası şirketlerin varlığında yürütüldüğünü görmekteyiz. Kurumsallaşmış büyük firmalarda ahlaki kod uygulamaları yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Bunun için de işletmeler ahlaki kodların oluşturulması için danışman desteklerini alarak, bu işleyişin yukarıdan aşağıya doğru yürütmeye özen göstermektedirler. Ülkemizdeki birçok işletme iş ahlakı ile ilgili davranış ve ilkeleri belirlerken konjonktürel sebeplerden yola çıkmaktadırlar. Bu ilkeleri belirlerken de ihtiyaçtan ziyade piyasa da “etik kod”a sahip olan firma etiketi almak için bu kodları talep etmektedirler. İş ahlakı kodlarının firmalarda uygulanmasında zaman zaman sorunlar yaşansa da uzun dönemde fayda sağlandığı da tespit edilmiştir. Başlangıçta sadece yazılı olarak uygulamaya konulmuş, akabinde şirket çalışanları arasında bu etik kodlar benimsenmiş ve hayata geçirilmeleri için çabalar sarf edilmiştir. Ülkemizde son zamanlarda firmaların eğilim gösterdiği bir diğer husus sosyal sorumluluk projeleridir. Büyük işletmeler, sosyal sorumluluk projelerini kurumsallaşmanın gereği olarak görmeye başlamışlardır. Bu yolla işletmeler toplum nezdinde kendilerini daha meşru gösterme çabasına girmişleridir. Firmalar, sosyal sorumluluk projelerini kendi firmalarının iletişim departmanlarına hazırlamakta ve bunların eliyle yürütmeyi tercih etmektedirler. Bu da bize aslında firmaların iş ahlakı ilke ve davranışlarını geliştirmekten çok, markalaşmaya önem verdiklerini göstermektedir. Ülkemiz özelinde tüm dünyada iş ahlakı ile ilgili konulara bakıldığında mobing, taciz, ayrımcılık, çocuk işçiliği ve çevreye duyarlılık gibi konular göze çarpmaktadır. Ancak firmaların bunlara yeterince özen gösterdiği, bunların yaşanmaması adına büyük bir çaba içine girdikleri çok da söylenemez. KOBİ’lerdeki iş ahlakı çalışmalarının geleneksel kriterler üzerinden yürütüldüğü, iş ahlakı ile ilgili çalışmaların henüz bunlarda görülmediği ortadadır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda ülkemizdeki özel işletmelerde iş ahlakı ile ilgili çalışmaların beklenen düzeyin çok altında olduğu aşikardır.

YÖNTEM

Alanyazın, probleme dair kavramsal alanının belirlenmesine yönelik araştırmaların neticelerinin gözden geçirilmesi olarak tanımlanan bir tarama modelidir. Alanyazın, literatür taraması; bir konuyla ilgili daha önceden ortaya konulmuş bilgileri çalışmanın amacına uygun bir biçimde incelemek ve değerlendirmektir. Bu doğrultuda, belirli bir konu hakkında akademik olarak güvenilir, yetkin kişiler tarafından yayınlanmış olan çalışmaların incelenmesidir. Yani alanyazın literatür; bir konu hakkında oluşturulmuş kaynakların toplamıdır. Bunun tespiti için ülkemizde bu alan ile ilgili yazılmış olan makaleler, araştırmalar incelenmiştir. Bu çalışmada dünyada ve ülkemizdeki ahlak, etik ve iş ahlakı üzerinde durulmuş; işletmelerde geçmişten günümüze iş ahlakının gelişimsel seyri hakkında çalışma yapılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalardan hareketle, kamu kurum ve kuruluşlar ile özel sektördeki iş ahlakı uygulamalarındaki aksaklıklar tespit edilmesi ve iş ahlakı ilkelerinin daha uygun hale getirilmesinin yolları araştırılmıştır. Çalışmanın bu anlamda literatür için fayda getireceği ve işletmelere rehberlik edeceği hedeflenmektedir.

Ahlak, Etik ve İş Ahlakı ile ilgili bu çalışmada literatür taraması yapılmış olup; ülkemizdeki 5 adet çalışma incelenmiştir. Ülkemizdeki araştırmalar; “Geçmişte Ve Günümüzde İş Ahlakı, İş Ahlakı, Tanımı, Temelleri, Kapsamı ve Sınırları, İş Ahlakı Ve Etik Değerlerin Türk İşletmeciliğindeki Yeri, Türkiye’de İş Ahlakının Tarihsel Gelişimi, Türkiye’de İş Ahlakı Çalışmaları: Mevcut Durum ve Yönelimler adlı çalışmalardır.

BULGULAR

Yapılan literatür taraması sonucu aşağıdaki bulgular tespit edilmiş ve bu tespitler üzerinden yorum yapılmaya çalışılmıştır.

Geçmişte ve Günümüzde İş Ahlakı araştırması sonuçlarına göre;

Gittikçe globalleşen dünyada teknolojinin hızla ilerlemesi ile dini ritüeller ve kültürün hakim olduğu yerlerde ise endüstri ilişkileri sistemi, işyerleri kültürlerini etkilemeye başlamıştır. İş ahlakı kurallarının hukuksal açıdan uluslararası normlar çerçevesinde baştan düzenlenmesi ve uluslararası yaptırımların getirilme gerekliliği vurgusu yapılmıştır. Devletlerin, işyerlerinin işleyişini ahlaki kurallara göre yeniden inşa etmesi ve bu yönde kararlar almaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Ülkelerin piyasa koşullarında ahlaka aykırı davranan firmalardan alış veriş yapmamaları, bunların hisselerini satın almamaları, ahlak dışı davranışta bulunan işletmeleri reddetmeleri; buna karşılık düzgün üretim yapan, ahlak ilkelerine bağlı kuruluşları da ödüllendirmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Bunun yapılmasında en önemli görevin devlete ve sivil toplum örgütlerine düştüğünü söylemişlerdir.

İş Ahlakı, Tanımı, Temelleri, Kapsamı ve Sınırları araştırmasına göre;

Ülkelerin tarım ya da endüstri toplumlarından bilgi toplumuna geçmeleri, küreselleşmeye başlayan dünyada iletişim ağlarındaki baş döndüren hız, işletmelerin iş yapma modellerini de değiştirdiğini, yeni iş kollarının ortaya çıktığını, bundan dolayı da mevcut ahlaki normların yetersiz kaldığı ifadesi kullanılmıştır. Bu çalışmada mevcut ahlaki kuralların korunması yanında güncellenmesi gerekliliği ortaya atılmış ve günümüz koşullarında bu ahlaki normların değiştirilmesinden çok bu değerlere sahip çıkılması ve yerine göre kullanılması vurgusu ön plandadır. Genel olarak insanlığın temel ahlaki ilke ve normlara sahip olduğu, bununla birlikte iş ve meslek alanında da insanoğlunun ahlaki konularda yeterli birikime sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

İş Ahlakı Ve Etik Değerlerin Türk İşletmeciliğindeki Yeri araştırmasına göre;

Küreselleşmeyle birlikte ekonomik alanda sınırların ortadan kalktığı bir dünyada ülkemiz gelişmiş ülkelerle yarışırken ahlaki konularda birçok sorunla yüz yüze kalmıştır. Ekonomik anlamda gelişmek olan bir ülke profiline sahip olan ülkemizin piyasa ekonomisine uyum sağlamadığı birtakım güçlükler yaşadığı ortadadır. Ayrıca ülkemizde son dönemlerde ürün taklitçiliği artış olduğu ve iş ahlakı anlamında yozlaşmaların olduğunu görülmektedir. Ülkemizde hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik açılardan bir değişim içine girmesi ve yozlaşmanın önüne geçecek tedbirlerin alınması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Değişimlere tüm iş sektörlerinin de icabet etmesi gerekliliği aşikardır.

Dünyada ki tüm ülkelerin yapması gereken en elzem işin belirleyeceği ahlaki normlarla, öğrenmeye meraklı, öğrenmeye muhtaç, çevresine karşı duyarlı, gelişim ve değişime hevesli işletmeler ve bunları yöneten yöneticileri yetiştirmektir. Bizim de ülke olarak gelişimimizi tamamlamamız bu işletmeleri ve yöneticileri bulup yetiştirmektir.

Türkiye’de İş Ahlakının Tarihsel Gelişimi araştırmasına göre;

Toplumları oluşturan insanların nasıl eşitlik, hak, adalet gibi kavramlara ihtiyaçları var ve bunları talep ediyorlarsa aynı şeyi ahlak ve iş ahlakı içinde için de istemelerden daha doğal bir durum olamaz. İnsanların sürdürülebilir bir geleceğe sahip olabilmesi için, işletmelerin; hayatlarını birlikte sürdürdükleri herkese ve topluma karşı daha fazla duyarlılık göstermeleri, insani değerleri ön planda tutmaları, ayrımcılık ve adam kayırmacılığından uzak durmaları gerektiği vurgusunu yapmışlardır. Bununla birlikte işletmelerin, ahlaklı olmanın, ahlaki değerlere sahip olmanın; insanları incitmeden, zarar vermeden ve tüm insanlığa faydalı olacak işleri yapma konusunda hassasiyet göstermeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

İşletmelerin ekonomik ve sosyal açıdan başarıya ulaşmalarının yolunun; kişisel menfaatlerinden uzak durmalarına, dini kendilerine alet etmemelerine ve ahlaki normları bir yaşam biçimi haline getirmeleri konusunda uyarılarda bulunmuşlardır.

Türkiye’de İş Ahlakı Çalışmaları: Mevcut Durum ve Yönelimler araştırmasına göre;

Gelişmiş ülkelerin ekonomik alandan başlayarak, toplumu ilgilendiren birçok konuda işlerin merkezinde yer alması, iş ahlakı alanında faaliyet gösteren kuruluşlar bunu bir baskı unsuru olarak kullandıkları görülmektedir. Sivil toplum örgütlerinin yapması gereken şeyin, devletleri ekonomik gelişmelerin yanında ahlak ve diğer tüm konularda aktif olarak görev almaları ve buna dair planlı bir program halinde çalışmalarınıdır. Burada sivil toplum örgütlerinin ilk önce, toplumda bir kamuoyu oluşturarak, iş ahlakı kurallarının norm hâline getirilmesini sağlamaktır. Ülkemizde de sivil toplum örgütlerinin iş ahlakı normlarının gelişim sürecine katkı sunmaları ve devleti bu konuda yönlendirmesi gerektirir. Özellikle, Avrupa Birliği süreci, kurum ve kuruluşların sermayelerini kurumsallaştırma istekleri ve uyum programları ile birlikte iş ahlakı dair konuların daha fala ön plana alınması gerçekliliği göz ardı edilmemelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmişten günümüze ahlak, etik ve iş ahlakı konuları sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Ahlak ve etik kimi zaman birbirinin yerine kullanılmış ve karıştırılmıştır. İş ahlakı dünyada olduğu gibi ülkemizde de yeni yeni üzerine çalışılan konuları başında gelmektedir. İş ahlakının ülkelerin gündemine özellikle 20.yüzyıldan itibaren girdiği görülmektedir. Avrupa ve ABD’de başlayan çalışmalar daha sonra tüm ülkelere sanayi devrimi ile birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. Eski Türk devletlerinde “töre” denilen kurallar ile başlayan iş ahlakı, Türklerin islamiyete geçişiyle dini konularında içine aldığı bir hal almıştır. Ahilik ve lonca kavramları ile Türkiye’ de iş ahlakının temelleri atıldığı söylenebilir. Ancak Avrupa ülkelerinde yozlaşmalarla birlikte ahilik teşkilatında bozulmalara paralel olarak iş ahlakında gerilemeler olmuştur. Toplumda kayırmaların, yolsuzların ve çıkarıcılığın had safhaya ulaştığı çeşitli evreler olmuştur. Toplumda kuralların belirlenmesi açısından ahlakın, özelde de çalışma hayatında bir takım kurallarla iş hayatının düzenlenmesi açısından da iş ahlakı çok önemli bir yere sahiptir. İş ahlakı alanı Türkiye’de yeni yeni kamu kurum ve kuruluşlarla, özel sektörün alanı içine girmeye başlamıştır. Özellikle 2000’ li yılların başından itibaren iş sektörü bu alana yoğunlaşmış ancak beklenen gelişim kaydedilememiştir.

Literatür taraması ile yapılan araştırma çalışmaları neticesinde; tüm dünyada geçerliliği olacak ahlaki norm standartlarının oluşturulması, işyerlerin de ahlaki kuralların yeniden inşa edilmesi, ahlak dışı uygulamalara son verilmesi, bunu yapan firmalardan alış veriş yapılmaması, bunların deşifre edilmesi, iyi örneklerin ödüllendirilmesi, mevcut normların yetersiz kaldığı ve günümüz artlarına göre güncelleme yapılması, ahlaki değerlere sahip çıkılması gerektiği, ürün taklitçiliğine son verilmesi, ahlaki yozlaşmanın önüne geçecek tedbirlerin alınması, insanlar için gereklilik olan eşitlik, hak, adalet kavramlarının yanında iş ahlakı da insanlar için önemli bir gereklilik olduğu, bundan dolayı da işletmelerin ayrımcılık ve kayırmacılık gibi uygunsuz davranışlardan uzak durmalarını gerektiği, sivil toplum kuruluşlarının hem devlet üzerinde hem de işletmeler üzerinde iş ahlakı ile ilgili olarak baskı kurarak, standart norm ilkelerinin oluşumuna katkı sunmaları ve bununla ilgili çalışmalarda aktif görev almaları sonuçlarına varılmıştır.

İş ahlakının gittikçe önem kazandığı günümüzde ekonomik, siyasi ve sosyal etmenlerdeki değişimlere paralel olarak iş ahlakı çalışmalarının günümüz ihtiyacına cevap veremediği açıktır. Resmi kurumlarda ahlaki normlar her ne kadar yasalarla güvence altına alınmış ise de bunun yetersiz olduğu, toplumun tüm kesimlerinin bir araya gelerek ortak bir anlayış içinde karar alması daha doğru olacaktır. Özellikle sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin öncülüğünde devlet yöneticileri ile özel sektör temsilcilerinin bir araya gelerek, ahlaki normlara ilişkin temel ilkeleri karara bağlamaları, ahlak dışı davranışlara karşı yaptırım güçlerini uygulamaya koymaları yerinde olacaktır. Üniversitelerde iş ahlak eğitimlerinin günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde programlaştırılması, soyuttan ziyade somut verilerle eğitimlerin yapılması, firmadan çok kişi haklarının korunması, ilkokullardan başlamak üzere tüm öğrencilere ahlak ve etik ilkelerinin anlatılması ve benimsetilmesi iş ahlakının geleceği açısından çok daha iyi olacaktır.

KAYNAKÇA

Kurtuluş B, İş Ahlakı: Geçmişte ve günümüzde –Dergipark,737 - 759, 13.1

Prof. Dr. ÖZDEMİR S. İş ve meslek ahlakı(İş Etiği)-2009

Torlak Ö. Erdoğan N. İş Ahlakı: Tanımı, Temelleri, Kapsamı Ve Sınırları- İGİAD

KINRAN Ş.B. İş Ahlakı Ve Etik Değerlerin Türk İşletmeciliğindeki Yeri-Yüksek Lisans Tezi-2006

Akgemci T. Özgener Ş. Türkiye’de İş Ahlakının Tarihsel Gelişimi- dergisosyalbil.selcuk.edu.tr-2022

Eğri T. Sunar L. Türkiye’de İş Ahlakı Çalışmaları: Mevcut Durum ve Yönelimler-TJBE İş Ahlakı Dergisi-2010

ÖZGENER, Şevki; İş Ahlakının Temelleri: Yönelimsel Bir Yaklaşım, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Yılmaz, L. & Arap, İ. (2005). Yeni kavramlarla yeni yönetim modeli: Kamu Görevlileri Etik Kurulu.

Arslan, M. (2005). İş ve meslek ahlakı (2. basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Aydın, M. (2007). İslam bağlamında ahlak. R. Kaymakcan ve M. Uyanık (Ed.), Teorik ve pratik yönleriyle ahlak içinde (s. 69-93). İstanbul: DEM Yayınları.

Kırel, Çiğdem: Örgütlerde Etik Davranışlar Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1211, İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Yayınları No:168, Eskişehir, 2000.

Uzunçarşılı, Ülkü, Toprak, Meral, Ersun, Oğuz: Şirket Kültürü ve İş Prensipleri, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2000-4, İstanbul, Ocak 2000.

Ülgener, Sabri F.: İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul, 1991.

Uras, Güngör: “İş Etiği”, Milliyet Business, 11 Kasım 2003.

Nedvi, Seyyid Süleyman: İslam Ahlak Nizamı, Ankara, Altınoluk Yayınları